

Ornette Coleman ja Eila Kaarresalo-Kasari, Pori Jazz 1991
Kuva Ensio Aura

YSTÄVÄNI ORNETTE

Minulla on ollut onni ystäväystyä elämäni aikana kahden todellisen neron kanssa, nimittäin **Ornette Colemanin** ja elokuvaohjaaja **Elia Kazanin**. Kazanilla oli tapana sanoa: 'It takes talent to recognize talent.' - Vaatii lahjakkuutta osata tunnistaa lahjakkuus. – Hän osasi. Hänen tähtilöytöjään olivat mm. **James Dean** ja **Marlon Brando**.

Ornette Colemanin neroutta ei sen sijaan aluksi tunnistettu eikä ymmärretty, vaikka hän olikin herättänyt suurta huomiota töräytellessään kuukausikaupalla omalaatuista, uutta musiikkiaan East Villagen Five Spot- klubilla 1961. Kollegat hurrasivat hänelle, mutta varsinainen jazzyleisö suhtautui nuivasti. Vuosien saatossa hän on joutunut yksin, omalla jääräpäisyydellään ja sitkeydellään, luomaan uransa, mikä ei ole ollut helppoa, koska monet kuulijat ovat poistuneet paikalta heti, kun hän on puhaltanut ensi tahdit. Kesti vuosia alkusysäyksen jälkeen ennen kuin Colemanin nerous sai yleisempää arvostusta ja hänen musiikkinsa nousi jazzin historian erääksi merkkipaaluksi.

Yritän ohessa luoda jonkinlaista henkilökuvaa Ornettesta, jonka ystäväpiiriin kuuluin lähes kolmen vuosikymmenen ajan. Viralliset faktat löytyvät **Heikki Keskisen** mainiosta, juuri ilmestyneestä Ornette Coleman kirjasta, joka on täydennetty painos kymmenen vuotta sitten julkaistusta elämäkerrasta.

Ensi tapaamiset

Oli alkuvuosi 1964 ja Coleman oli jo aikaa sitten päättänyt nuo mainiot keikkansa Five Spotissa. Klubien omistajat eivät enää olleet suopeita hänen musiikilleen, varsinkin kun väki väheni hänen alettuaan soittaa. Se kavensi talon tienestiä. Sitä paitsi tarjolla oli myös runsaasti sellaisia tunnettuja nimiä, jotka vetivät paikat täyteen koko illaksi. Yleisölle maistui ruokakin paremmin, jos musiikki ei vaatinut liikaa keskittymistä. Colemanin suhteettoman suuret ja epärealistiset palkkiovaatimukset eivät auttaneet asiaa lainkaan. Niinpä tämä nero oli vetäytynyt soittokeikoilta jonkinlaiseen luovaan hiljaisuuteen.

Eräänä sateisena maaliskuun sunnuntaina muuan altistiystäväni päätti mennä tapaamaan Ornettea hänen kotiinsa ja pyysi minut mukaansa. Olin aivan outo miljoonakaupungissa, sillä olin vasta tammikuussa muuttanut Helsingistä New Yorkiin. Coleman, joka oli hiljattain eronnut, asui tähän aikaan tyttöystävänsä luona aivan Washington Squaren kupeessa Villagessa. Pari oli vasta heräilemässä vaikka kello oli jo kahdeksan illalla. Sopimattomalta tuntuva vierailumme ei kuitenkaan häirinnyt Colemania, joka vaikutti hyvin miellyttävältä ja ystävälliseltä. Koska olin aina tuntenut jonkinlaista lukkarinrakkautta kaikenlaisiin uudistajiin ja kapinallisiin, miellyin mukavantuntuiseen tyyppiin heti.

Minulla oli etu saada erään järjestön jäsenenä vapaalippuja teatterinäytöksiin. Niinpä kun Off Broadwaylla esitettiin musikaali 'Trumpets of the Lord', jota kriitikot olivat kehuneet, päätin kutsua Ornetten teatteriseuralaisekseni. Pääosassa oli häikäisevä kyky **Cicely Tyson** (mm. TV-sarja Juuret, myöhemmin hänestä tuli **Mrs. Miles Davis**). Esitys sai minut katsomossa tunnekuohun valtaan ja puhkesin nyhkyttämään epätoivoisesti. Salamannopeasti herrasmies Coleman vetäisi taskustaan vitivalkoisen, taitetun nenäliinan ja ojensi sen avukseni. Putipuhdas nenäliina oli suoranainen ihme, kun myöhemmin opin näkemään, millaisen kaaoksen keskellä hänellä oli tapana asua.

Ornette kutsui minut puolestaan pianisti-säveltäjä **George Russellin** juhliin. Talo oli täynnä iloista kansaa ja kemut reippaasti meneillään. Yhtäkkiä ihmiset kokoontuivat istumaan lattialle muodostaen täyden ympyrän - minä heidän joukossaan. Arvelin, että nyt on seuraleikkien aika. Joku kuitenkin kääräisi hämmästykseni savukkeen, joka sitten alkoi kiertää kädestä käteen, suusta suuhun. Itse en ole koskaan edes kokeillut tupakanpoltoa. Kun sitten palava savuke tuli kohdalleni, huusin kovaan ääneen: 'Minä en sitä halua! Ihmettelen teitä amerikkalaisia! Luulin maatanne varakkaaksi ja teitä rikkaiksi ja nyt olen ymmälläni siitä, että teillä on varaa vain yhteen savukkeeseen!' – Se on maria, tollo, sihahti minulle vieressäni istuva nainen. - Hyi, viekää se pois, huusin. Kun vielä otin jalat alleni viittä minuuttia ennen keskiyötä ja pakenin vauhdilla huumeluolasta, oli maineeni mennyttä. Ornette kertoi myöhemmin vieraiden nimittäneen minut Tuhkimoksi, lieden ääressä kasvaneeksi maalaistytöksi, joka ei ymmärtänyt hyvän päälle.

Oppi-isä

Ornetten nerous alkoi ystävytemme myötä avautua minulle pikkuhiljaa. Mitä paremmin opin hänet tuntemaan sitä enemmän aloin arvostaa hänen totaalista keskittymiskykyään ja ehdotonta omistautumistaan taiteelleen. Hänen elämänsä ei mahtunut muuta kuin musiikki ja sen luominen.

Hänestä tuli pian eräänlainen oppi-isäni ja suosikkifilosofini. Hän osoitti harvinaista sitkeyttä, voisi sanoa päättään seinään hakkaavaa härkäpäisyyttä, saavuttaakseen mitä haluaa. Hänellä oli myös ihailtavan vahva itsetunto. Hän ei luovuttanut asiaansa, jonka uskoi oikeaksi. Tärkein ja ehkä elämäni ratkaisevin opetus tuli Ornettelta. Kirjoitin nimittäin 60-luvun puolessa välissä käsikirjoitusta erääseen kouluelokuvaani ja valitin hänelle, etteivät muut näyttäneet pitävän

tekelettäni hyvänä. 'Jos itse olet varma, että juuri noin haluat tehdä ja se myös tuntuu hyvältä itsestäsi, tee se, vaikka 99 prosenttia ihmisistä sanoisi, että teet sontaa', oli hänen neuvonsa. Sitä ajatusta hän on vääjäämättä itsekkin noudattanut.

Ornette Coleman ei halunnut soittaa kuten muut ja keksi siten oman musiikillisen tyylinsä, jota hän kutsuu harmolodiaksi. Vaikka asialle vihkiytymättömät kävelivät oitis ulos ensi äänet kuultuaan, aika on osoittanut hänen musiikkinsa pysyväksi, erääksi jazzin historian käännekohtaksi, josta kehitys on lähtenyt uuteen suuntaan. Colemanin jäljittelijöitä ja hänen sävellystensä kopioijia riittää!

Luova taiteilija

Musiikin luomisessa Coleman on järkähtämätön yksilö, varma ja ehdoton täydellisyyden tavoittelija. Säveltämisessä ja nuottien sijoittelussa hän on mestari. Muistan, kun hän 1965 esitteli ylpeästi partituuria sinfoniaansa **Skies of America**, johon hän oli käsin kirjoittanut musiikin kulun lähes sadalle eri instrumentille. Hänet tapasi useimmiten kotonaan nuottipaperi ja kynä kädessä. Hän sanoikin kerran, että viettää joskus omastakin mielestään sietämättömän paljon aikaa yksinäisyydessä luoden uutta sävelmaailmaa päivästä toiseen.

Taiteilijana hän on harvinaisen vahva. Kysyin häneltä kerran, eikö häntä koskaan pelota astua tuhatpäisen yleisön eteen? Entä jos kaikki poistuisivat? 'Ei koskaan', oli vastaus. Coleman on esiintynyt harvakseltaan mutta näyttävästi, pääosin Euroopan festivaaleilla suosikkimaina Italia, Ruotsi ja Englanti. New Yorkissa hän on esiintynyt erittäin harvoin. Häntä on jopa moitittu siitä. Ilmeisesti se tosiasia, että klubit hylkäsivät hänet 60-luvun puolessa välissä on jättänyt kuitenkin jonkinlaisia arpia hänen sieluunsa, vaikkei hän sitä myöntäisikään.

Sanotaan, että metsurilla ei pysy kynä kädessä, mutta sahaa hän osaa käyttää. Samoin monien muusikkojen kielellinen ilmaisu ei ole parhaasta päästä, mutta instrumentti soi puhtaasti. Näin myös Ornettella. Hänen ajattelunsa kulkee abstraktisin käsittein. Hän aloittaa virkkeen kymmenillä pienillä sivulauseilla eikä kenties koskaan päädy päälauseeseen. Hänen on suorastaan mahdotonta kiteyttää sanottavaansa. Vaikuttaa siltä, ettei hän ajattele samoin kuin muut. Hänen mielensä, puheensa ja suullinen ilmaisu, liikkuvat aivan eri tasolla, jossain yläilmojen universaalisissa sfääreissä, kiemuraisissa käsitteissä. En ole koskaan tavannut näin kiehtovaa mutta samalla vaikeaselkoista ihmistä. Kerran olin lyödä hänelle puhelimen korvaan, koska toisessa päässä oleva soittaja vaikutti sekavalta idiootilta. Tajusin vasta hetken kuluttua, että soittaja oli Ornette.

Kirjallinen ilmaisu ei ole hänelle yhtään sen yksinkertaisempaa. Pyysin häntä kerran sepittämään minulle pienen runon. Kahden virkkeen pituinen väsäys kesti puoli tuntia ja sisälsi yhdeksän pisteen kielioppivirheen. Mutta erilaisten instrumenttien kuten valkoisen muovialton, trumpetin, viulun ja pianon soitto sujui mallikkaasti, ja kuten tiedämme tämän modernin säveltäjän aivoitukset tuottivat yllättäviä ja hauskoja sävellyksiä.

Eristäytyminen - pakoa musiikillisista vaikutteista ?

Ornette Colemania on kautta aikojen ollut vaikea tavoittaa. Hän ei ole halunnut pyöriä musiikkipiireissä eikä näyttäytyä erilaisissa tilaisuuksissa. Päinvastoin hän on vältellyt kaikenlaisia kyselijöitä ja perässähiittäjiä. Kolmenkymmenen vuoden aikana hän on asunut lähes kolmessakymmenessä osoitteessa. Näin hän pystyy karkottamaan epämieluisat ihmiset, kaikenkarvaiset onnenonkijat ympäriltään. Hänellä ei myöskään aina ole ollut omaa postiosoitetta eikä aina edes puhelinta käytössään, vain etäinen P.O. Box osoite, jos sitäkään. Hän on todellinen

kiertolainen. Hän on täydellisesti musiikilleen omistautunut erakko, jolla on pieni ystäväpiiri, johon kuuluu eri alojen taiteilijoita, ei muusikoita. Kun ajattelee hänen omaperäistä musiikkiaan, tulee miettineeksi, ilmentääkö hänen eristäytymisensä myös tietoista pakoa erilaisista musiikillisista vaikutteista?

Vastakohtaisuuksien ihminen

Coleman on todellinen vastakohtaisuuksien ihminen – työssään täydellinen organisaattori mutta käytännön elämässä todellinen tumpelo. Henkilönä hän on mitä lempein ja ystävällisin mutta musiikissaan määrätietoinen ja vaativa. Koska hänen on lähes mahdotonta sanoa ei, hän on vaiti tai katoaa jäljettömiin. Työssään hän tietää mitä haluaa ja on ehdoton täydellisyyden tavoittelija. Hän myös harjoittelee sitkeästi ja nauhoittaa jopa mitättömältäkin tuntuvat tööttäilynsä. Voisi ehkä sanoa, että hänen lempeä luonteensa tukahduttaa kielteiset tunteet, jotka sitten purkautuvat hänen hurjassa ja joskus jopa aggressiivisessa soitossaan. (Vastaavasti **Ben Websterin** sanottiin olleen kiiivasluontoinen mies. Hänen torvessaan soi kuitenkin itse hempeys.)

Jos ihmisen mieli keskittyy johonkin olennaiseen, kaikki pienet yksityiskohdat jäävät huomaamatta, sellaiset arjen harmaudet kuten asunnon siisteys, rikkoutuneiden laitteiden korjaus, ruoan osto jne. Olisi luullut, että henkilö, joka on aina kotona, tekisi olostaan viihtyisän. Ei kiertolainen Coleman. Jokainen hänen kämpistään peittyi pikkuhiljaa kaikenlaiseen rojuun johtuen osittain hänen asuinpaikkojensa väliaikaisesta luonteesta. Suurin syy oli kuitenkin se, että jos hän tarvitsi jotain pöytälaatikosta, hän veti sen auki ja auki se jäi seuraavaan muuttoon. Näkymät olivat sen mukaiset. Hän olisi tarvinnut kokonaisen armeijan pitämään itsestään huolta, kuten sihteerin, kokin, siivoojan ja talonmiehen.

Useimmat hänen asunnoistaan kuuluivat jollekin toiselle. Hän joko vain oleskeli niissä väliaikaisesti tai sitten vuoden vuokrasopimuksella. Hän osti vihdoon ison kokonaisen koulurakennuksen aikoen muuttaa sen levytysstudioksi. Se sijaitsi kuitenkin sellaisessa slummissa, ettei sinne kukaan uskaltanut mennä. Hän joutui itsekin siellä ryöstön ja pahoinpitelyn kohteeksi ja joutui asentamaan hälytyslaitteet ja TV- kamerat valvomaan paikkoja. Kun **Don Cherry** ja **Charlie Haden** tulivat sinne harjoittelemaan ennen levytystä, tarjolla oli vain ylimakeita leivoksia, ei kunnan ruokaa eikä lainkaan ruokailuvälineitä kuten lusikoita tai haarukoita. Kermavaahtomössö oli siis syötävä sormin ja sormet nuoltava, koska serviettejä ei ollut. Ruoka ei kuulunut Ornetten primääri-intresseihin, ja hän unohtikin usein syödä.

Hajamielisyys ulottui myös muiden asioiden hoitoon tai pikemminkin hoitamattomuuteen. Hän kutsui minut kerran mukaansa omien sävellystensä konserttiin Carnegie Halliin, johon ei kuitenkaan itse muistanut varata lippuja. Konsertti oli loppuunmyyty ja jäi meiltä kuulematta. Raha-asioista Ornettella ei ollut mitään käsitystä. Hän saattoi antaa ravintolassa hoville tukun rahaa käteen, jotta pääsee sisään ja toisen tukun juomarahoja, jotta pääsee ulos. Rahaa siis paloi. Siksi oli erittäin tarpeellista, että hänen rumpalipoikansa **Denardo Coleman** ryhtyi aikanaan hänen agentikseen ja käsitykseni on, että tämä hoitaa nykyisin lähes kaikki Ornetten asiat.

Muuta mielenkiintoista

Erakko Colemanille ei koskaan ole muodostunut kovinkaan realistista kuvaa ulkomaailmasta. Hän alkoikin jossain vaiheessa opetella elämää TV:n kautta. (Hänellä on useita televisioita.) Hän on tavallaan kuin pieni lapsi, joka nyt vanhempana ja kokeneempana innostuu erilaisista uusista asioista ja ilmiöistä, jotka eivät liity musiikkiin. Varsinkin kuvataiteet ovat lähellä hänen sydäntään.

Hänen ystäväpiiriinsä on kuulunut monia afrikkalaisia maalareita. Erään hänen asuntonsa alakerta oli muutettu galleriaksi, jossa oli afrikkalaisten taiteilijoiden vaihtuvia näyttelyitä.

Ornette on aina ollut ylpeä afrikkalaisista juuristaan. Hän osallistui, kuten monet muut mustat muusikot, 60-luvun puolella välissä moniin rotukysymyksiä käsitteleviin protesteihin, itse asiassa niihin aikoihin syntynyt ns. avantgarde jazz oli mustien protestia vallitsevaa, valkoista järjestelmää vastaan.

Hän oli aikoinaan naimisissa afroamerikkalaisen runoilijan kanssa ja esiintyi ex-siippoineen mm. Tampere Jazz Happeningissä muutama vuosi sitten. Hän on myös ollut kiinnostunut elokuvanteosta ja kyhäillyt itsekin käsikirjoituksia. Muuten ohjaaja **Shirley Clarke** teki hänestä hienon kokopitkän dokumenttielokuvan, joka ei ole valitettavasti meillä päässyt levitykseen.

Coda

Ornette Colemanissa henkilöityy neron monet piirteet: tinkimättömyys, valtava sitkeys ja keskittyminen olennaiseen, jatkuva uuden etsiminen, innostus ja suvaitsevuus kaikkea poikkeavaa kohtaan. Hänen omapäinen uransa, joka jatkuu edelleen yli 75- vuotiaana on ollut käännteentekevä jazzin historiassa. Olkaamme kiitollisia siitä.

'Jos hierot kyynärpäitäs neron kanssa (to rub elbows with a genius) ', lohkaisi ohjaaja **Bob Fosse** Amerikan ohjaajapäivillä 1973 istuessaan Elia Kazanin vieressä, 'nerous virtaa sinuun'. Kazanin nerous on tullut todistettua. Hän on saanut elämäntyöoskarin, kaksi ohjaajaoskaria sekä ollut kahdesti ehdokkaana. Myös saksofonisti-säveltäjä Ornette Colemanin nerous on vuosien saatossa osoittautunut kiistattomaksi. Hänet luetaan jazzin historian legendaarisiin merkkihenkilöihin, omapäisiin uudistajiin. Onnistuin hieromaan kyynärpäitä näiden kahden erilaisen neron kanssa lähes kolme vuosikymmentä. Tavallinen pulliainen hyötyy tällaisista suhteista ei ainoastaan siten, että hän oppii mestareilta, vaan myös siten, että mestareiden valossa hän alkaa itsekin loistaa, hänen mielensä ylevöityy, hän ylittää rajansa ja hänestä alkaa tuntua silta, ettei elämässä mikään ole mahdotonta.

Eila Kaarresalo-Kasari

(Jazzrytmit 2005)